

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Şiirde Tip Ayrımı: “Sühâ ve Pervin”

Type Distinction in Poetry: “Sühâ ve Pervin”

Birsel SAĞIROĞLU^{a*}

^a Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Osmaniye / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0001-6428-7686

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 13 Ocak 2024

Kabul tarihi: 24 Haziran 2024

Anahtar Kelimeler:

“Sühâ ve Pervin”,
Carl Gustav Jung,
Tip,
İçe dönüklük,
Dışa dönüklük.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: January 13, 2024

Accepted: June 24, 2024

Keywords:

“Sühâ ve Pervin”,
Carl Gustav Jung,
Types,
Introversion,
Extroversion.

ÖZ

Bu çalışmada, Tevfik Fikret'in 1897'de kaleme aldığı “Sühâ ve Pervin” şiiri, Carl Gustav Jung'un bireysel mizaçları dikkate alarak sınıflandırdığı ve iki temel sınıflandırmada ele aldığı “tip ayrımı”ndan yola çıkılarak çözümlenmiştir. Jung'a göre insan psikolojisinde iki tip ve belli yönde edimde bulunmasına/tepki vermesine neden olan “tutum”lar vardır. Bunlardan ilki, kendine dolayısıyla iç “ben”ine diğeri ise “nesne”ye yönelir. Birinin veya diğerinin üstünlüğü tipi belirler ve saf bir tip mümkün değildir. Bununla birlikte her tip, bilincin (birincil işlev) ya da bilinçdışının (ikincil işlev) baskın konumu nedeniyle düşünmeye ya da hissetmeye yönelik farklı tutumlar geliştirebilir. Bunlar aynı zamanda arkaik izler taşıyarak Doğulu-Batılı imgeleri görünür kılar ve iç dengeyi sağlamak için tek tarafılığı telafi etmeye çabalar. “Sühâ ve Pervin”, Jung'un tip sınıflandırılmasını destekleyecek çok sayıda malzeme içerir. Bu çalışmanın amacı, Jungcu bağlamda şiiri iki tip üzerinden anlamlandırmak ve “ben-kendilik”, “birincil-ikincil işlev”, “zıddına dönüşme”, “Doğulu-Batılı imge” kavramları aracılığıyla şiire özgün bir bakış açısı kazandırabilmektir. Şiirde, Sühâ iç dünyasına yönelirken Pervin “nesne/ler”e yönelerek kendinden uzaklaşır. Dolayısıyla ilkinde özne, diğerinde nesne değerlidir. Beri yandan Sühâ, kamusal alanı yorumlarken “Doğulu” bir tavır sergiler. İçe bakış, bunun sonucunda açığa çıkan tefekkür ve çocuksu hâl bu tavırda belirgindir. Pervin ise kendi “ben”ine dolayısıyla bilincine yaslanır, kamusal alandan ve onun nesnellüğünden güç alır ve kolektif imgeden ayrılır. Pervin'in rasyonelliğe yakın hâlleri “Batılı” tavrı görünür kılar. Bununla birlikte iki figür iç dengeyi sağlayacak zıddına dönüşme (enantiodromia) fikrinden bütünüyle uzaklaşarak sabit bir mizaçta donar/kımlıtsızlaşır.

ABSTRACT

In this study, Tevfik Fikret's poem "Sühâ ve Pervin", written in 1897, is analyzed based on the "type problem" that Carl Gustav Jung problematized by taking into account individual temperaments and dealt with in two basic classifications. According to Jung, there are two types of "attitudes" in human psychology, especially "introverted" and "extroverted", that cause them to act/react in a certain direction. The first of these is directed more towards itself, thus towards the inner "I", and the other towards the "object". The superiority of one or the other determines the type, and a pure type is not possible. However, each type may develop different attitudes towards thinking or feeling due to the dominant position of the conscious (primary function) or unconscious (secondary function). At the same time, they make Eastern-Western images visible by carrying archaic traces and try to compensate for one-sidedness in order to provide inner balance. "Sühâ ve Pervin" contains a great deal of material to support Jung's type classification. The aim of this study is to give meaning to poetry in the Jungian context through two types and to give a unique perspective to poetry through the concepts of "ego-self", "primary-secondary function", "transformation into its opposite", "Eastern-Western image". In poetry, While Sühâ turns to her inner world, Pervin's movement towards "object/s" determines her "I" and distances her from herself. Therefore, in the former, the subject is valuable, in the other, the object. On the otherhand, Sühâ exhibits an "Oriental" attitude while interpreting the public space based on her "self". Introspection and the resulting contemplation and hild like state are evident in this attitude. Pervin, on the other hand, leans on her own "I", hence her consciousness, and takes strength from the public sphere and its objectivity and separates from the collective image. Pervin's close to rationality makes the "Western" attitude visible. However, the two figures are completely far from the idea of transformation into the opposite (enantiodromia) that will provide inner balance.

EXTENDED ABSTRACT

In this study, Tevfik Fikret's poem "Sühâve Pervin", written in 1897, was analyzed based on the "type distinction" that Carl Gustav Jung problematized by taking individual temperaments into consideration and discussed in two basic classifications. According to Jung, there are two types of "attitudes" in human psychology that cause people to act/react in a certain direction. The first of these is directed towards itself, hence its inner "I", and the other one is directed towards the "object". The predominance of one or the other determines the type, and a pure type is not possible. However, each type may develop different attitudes towards thinking or feeling due to the dominant position of consciousness (primary function) or unconscious (secondary function). These also carry archaic traces, making Eastern-Western images visible and trying to compensate for one-sidedness in order to maintain internal balance.

Accordingly, what distinguishes Sühâ and Pervin from each other is the way they perceive the world and the resulting differences in attitude. Sühâ, who focuses on his inner world, represents the introvert, while Pervin, who prioritizes her relationship with the outside world, represents the extrovert. While the first one withdraws into his inner world and gets lost among those around him, the second one gets stuck in his social role. Sühâ is closer to the "secondary function" because he acts with the nature of the unconscious, and Pervin is closer to the "primary function" because she stays close to the nature of consciousness. While we can talk about Sühâ's "self" because she has a soul that includes more of the unconscious, the dominant position of "I" in Pervin is remarkable. However, the two are far from being an ideal being due to their one-sided attitudes. Fikret does not convey the difference between the two figures in a line of struggle or development, but instead, he expresses them with a clear and precise distinction, making them completely independent of each other.

In the opposition between Sühâ and Pervin, there is no "middle" place or an intermediate position, the psychic balance is one-sided. In the poem, Sühâ's spiritual ecstasy and Pervin's passions, which are powered by matter, constantly conflict. Therefore, Sühâ is completely different from Pervin; since he suspends his "persona", he moves away from being an individual, in other words, he moves away from individuality. By taking refuge in external reality, Pervin fulfills her demands. Her relationship with the object, the persona, enables her to rebuild her own "I". From now on, it acquires new objects to preserve its holistic structure.

Sühâ can not reconcile with the public space and disappears from this space, while Pervin desires this harmony with great indifference. In addition, Pervin is the "narrowing" and "individualizing" type because she differs from Collective psychology. She stays close to the nature of consciousness and reality by saying, "Is this life bad?" Sühâ's inner world disconnects him from reality, and Sühâ is passive and pessimistic in his relationship with the outside world. His "dull" and "dreamy" state makes his unconscious or soul visible, and the "self" is dominant in this soul.

Instead of turning into its opposite (enantiodromia), it reveals two opposite figures, one revealing "conscious" thought based on directed mind, the other turning to the unconscious and intuition (unconscious perception). While Sühâ is a "detached", "insensitive", "child", "mutenini", "accursed" figure, Pervin is a "hasty", "ambitious", "involved in the outside world", "cynical" figure and "It has a 'meyyâl-i huzuz' body. Therefore, while Sühâ acts with thought, intuition and the unconscious, Pervin acts with his sensations, feelings and consciousness. For this reason, Sühâ's inner world or inner attitude (anima) is different from Pervin's inner attitude (animus). Contrary to popular belief, Sühâ does not have the defining characteristics such as the mental and objective attitude expected from men. Similarly, Pervin does not act only with her feelings.

In addition, Pervin represents the Western modern individual, and Sühâ represents the Eastern Middle Age person. For this reason, Sühâ avoids individualism by merging with the collective unconscious. He is "captive to nature" or desires a "celestial" conversation instead of "the state of those who belong to this earth". Pervin persistently wants to return to the earth, in other words, to "consciousness" and secularize her interest. He does not approve of the state of being lost in love and the depth of Sühâ that originates from the unconscious. Instead of laughing at the world, she chooses to live in the world. Pervin belongs to the earth/world, Sühâ belongs to the sky/spiritual realm.

Giriş

Tevfik Fikret'in "Sühâ ve Pervin" şiiri daha önceki çalışmalarda da ele alınır. Şiir; M. Orhan Okay, Ramazan Korkmaz, Macit Balık ve Seval Şahin tarafından farklı noktalarda incelenir. Okay, "Sühâ ve Pervin: Edebiyat-ı Cedide'nin Alegorik Aşıkları" başlıklı makalesinde Sühâ ve Pervin özelinde dönemin madde-mana ikiliğini/çatışmasını gözler önüne serer (2020, s. 172-176). Korkmaz, "Bir Tahlil Denemesi: Sühâ ve Pervin" başlıklı çalışmasında şiirde dramatik unsurların arka planını analiz eder. Balık, "Sühâ ve Pervin'de Narsist Kimliğin Görünümleri" çalışmasında Freud'un psikanalitik eleştiri yöntemini kullanarak narsisizmin şiirdeki yansımalarını tespit eder (2015, s. 160-175). Şahin ise "Yeni Türk Şiirinin Bir Kurucu Ögesi Olarak 'Sühâ ve Pervin'" adlı çalışmasında medeniyet bağlamında değişen kadın-erkek rollerini irdeler (2007, s.131-145). Makale, diğerlerinden farklı olarak şiirdeki tipleri sorunsallaştırır. Sühâ ve Pervin'in iki farklı "tip"i ve bu tiplerin karakteristiğini temsil ettiğini ileri sürer. Şahin, şiirde değişen rolleri medeniyetle ilişkilendirirken bu çalışma rolleri iki tip üzerinden açıklayarak sosyokültürel ortamın değil, psikolojik art alanın karakter belirleyici işlevini ve bunun sonuçlarını açığa çıkarmayı hedefler.

Servet-i Fünun kendini anlatmada sanatı kullanır. Sanat sayesinde Batı karşısında gecikmişliğin örneklerini vermeye başlar ve bunun için gerçeklikten uzaklaşır (Şahin, 2007, s. 140). Sühâ hayali, Pervin hakikati temsil ederek daha önceki kadın-erkek algısını değiştirir. Daha önce hayali temsil eden kadına karşılık bu temsil erkeğe verilir. Batı'yla kurulan ilişkilerden sonra Tanzimat dönemi yazarları için Batı, keşfedilmeyi bekleyen bir kadın olmuştur (Şahin, 2007, s. 132)

Bu çalışmada, Batılı kadın- Doğulu erkek figürü Jungcu bağlamda irdelenmiştir. Bunun için Jung'un *Psikolojide Tipler* başlıklı kitabı başta olmak üzere *Ruh, Analitik Psikoloji Üzerine İki Deneme, Bilinç ve Bilinçdışı, Anılar-Düşler-Düşünceler, Analitik Psikoloji Sözlüğü, Psikoloji ve Felsefe* adlı çalışmalarından yararlanılmıştır. "Şiirde Tip Problemi" alt başlığında bu iki farklı tip ve bunların karakteristik tarafları üzerinde durulmuştur. İçe dönük ve dışa dönük tiplerde işlev (birincil-ikincil) ya da tutum (hisseden-duyum) farklılığına değinilerek bunların ilksel imgelerle (Doğulu-Batılı) ilişkisi irdelenmiştir. Bunun yanı sıra "kendilik-ben" ayrımı ile "persona"nın iki figürde nasıl bir anlam taşıdığı da çözümleme kısmında tartışılmıştır. Dolayısıyla makalenin niyeti psikolojik bir yaklaşımla şiire bakabilmek ve bu sayede şiire farklı bir bakış açısı kazandırabilmektir.

Jung'a göre bir psişik süreç incelemesi olan psikoloji, edebiyat araştırmalarına uygulanabilir. Böylece bir taraftan sanat eserinin psikolojik yapısı açıklanırken diğer taraftan bir kişiyi sanatsal açıdan yaratıcı yapan faktörler ortaya çıkarılabilir (2021b, s. 115). Tip teorisiyle Jung "bireyin mizaç özelliklerinin birtakım farklar sayesinde ayırt edilebildiğini" ortaya atmıştır (2020, s. 494). Ona göre özneyi sınırlandıran ve belirleyen şey onun iç dünyasıdır (Jung, 2022c, s. 256). Çünkü kişi, varoluş ve uyum sağlama mücadelesinde en gelişmiş yanını içgüdüsel olarak kullanır.

İçe dönük tutumda birey, nesnenin taleplerine karşı bilinçli niyet ve hedeflerini koyarken dışa dönüklükte nesnenin dayattığı talebe tâbidir (Jung, 2021b, s. 99). İçe dönüklükte karakter kendi iç dünyasına gömülerek "ruh"una sadık bir görünüm sergiler. İçe dönük kendini ruhuna teslim eder. Bilinç dışıyla ilişkisi nedeniyle de daha gizemli ve metafizik bir karakter sergiler. Bilinç dışı, bireyin tarihsel arka planıdır ve zihnindeki kayıtları barındırır. Dışa dönük tip, dış nesneyle ilişki işlevi gören "persona"nın etkisini kaybettiği için birey olmaktan uzaklaşır ve kamusal alanın baskısını kaybeder (Jung, 2020, s. 169-172). Çünkü persona uyum sağlama veya kişisel uyum nedeniyle meydana gelen ama bireysellikle aynı olmayan işlev/lerdir ve özellikle nesne ilişkileriyle ilgilidir (Jung, 2016, s. 56). Özne, personayla ne kadar özdeşleşirse

kolektif ruh alanından o derece uzaklaşır (Jung, 2021a, s. 173). Onun sayesinde birey kamusal alanla uzlaşır ve bu alanla başa ıkılmayı renir (Jung, 2022c, s. 420). Persona (dış kişilik), uyum sağlama maksatlı ve bireysellikte aynı olmayan işlev olarak tanımlanır (Jung, 2021a, s. 197). Nesneyle ilintilidir ve dışarıya yöneliktir. Personanın karşıtı olan ie yönelik tutum ise “anima” (i kişilik) olarak adlandırılır. Personanın karakterini tamamlayan anima bilinçli tutumda yer almayan insani nitelikleri içerir. Persona idrake dayalıyken anima hisse dayalıdır (Jung, 2020, s. 430-432). Bu nedenle erkeğin bilinçdışında doğuştan bir kolektif kadın imgesi yani animası vardır ve bu, ruhun kadınsılığının önemli kaynaklarından biri kabul edilir (Jung, 2021a, s. 216). Buna karşılık animus, kadının atalarının erkekler hakkındaki bütün deneyimlerinin toplandığı bir depodur. Animus, akılcı yargılarda bulunur ve mantıklılık ilkesine dayanır (Jung, 2021a, s. 235). Dolayısıyla anima erkekte dişil doğayı, animus kadında erkek doğasını karşılar (Jung, 2022c, s. 417).

“Sühâ ve Pervin”de Sühâ, belirgin bir Şekilde ie dönüktür bu nedenle de onda animanın daha baskın olduğu söylenebilir. Onun Őimdiyle ilişkisi de kopuktur. Jung’a göre böyle bir birey, kendine yabancılaşır, hayal bir anlam uğruna kendini gerçeklikten koparır (2021a, s. 197). Oysaki Pervin’de animusun etkisi bilinci, akılı ön plana çıkararak onun Sühâ’ya karşı kayıtsız ve alaycı davranışlar takınmasına neden olur. Jung’un vurguladığı gibi insan, i süreçlerinin kendisini rahatsız etmesine izin vermeyebilir, bunları tamamıyla görmezlikten gelebilir; başka bir insan da tamamıyla bunların merhametine kalabilir. Bu tutum farklılıkları farklı personaların açığa çıkmasına neden olur (2016, s. 57). Şöyle ki, Pervin’de dış gerçekliğin etkisi/personası baskın konumda olduğu için kolektif bilinçdışının etkisi fark edilmez. Onun hedefi dış gerçekliktir. Kendi ruhu yerine dış gerçekliği arzular ve dış dünyayla ilişkisi dolayısıyla nesnesiyle ilişkisi pragmatiktir. Sühâ ise ondan bütünüyle farklıdır, i dünyasının baskısı nedeniyle onda ie yönelik tutum (anima) açığa çıkar. Sühâ’nın -Pervin’de olduğu gibi- özel bir nesnesi yoktur. O, kamusal alandan başka bir ifadeyle personanın sahte maskesinden uzaklaşarak ruhuna yönelir. Ne var ki onlar, karşıt olanı kendine benzetme çabası taşısa da başarılı olamaz. Sühâ dış dünyaya kayıtsızlığı ve kendine dönüklüğü nedeniyle “kendilik”; Pervin bilincin ön planda olması ve kamusal alana bağlılık nedeniyle “ben” fikri dikkat çeker. Jung’a göre ben ve kendilik birbirinden farklıdır, “ben” yalnızca bilincin znesiyken kendilik bilinç dışının öznesidir. Bu anlamda kendilik, ben’i kapsayan ideal bir varlıktır (2016, s. 13). Aynı zamanda Sühâ, dış dünyanın normlarından uzaklaştığı için “bireyleşme”yi; Pervin sürekli olarak “ben”ini vurguladığı için “bireycilik”i somutlar.

Bireyleşme toplumsal normlara her zaman bir lde karşıttır, nkn bu, genelden ayrılma ve farklılaşma, kendine özgü olanı inşa etmek demektir (Jung, 2016, s. 18). Bireycilik ise kolektif düşünce yerine varsayılan bir özelliği vurgulamak ya da sergilemektir. Bireyleşme/bütünleşme, kendiliği personanın sahte maskesinden kurtarma anlamı taşır. nkn kendilik sadece bilinci değil, bilindış ruhu da içerir dolayısıyla kendilik bilinçli “ben”den daha üstün bir niteliktir (Jung, 2021a, s. 197-201).

Şiirde Sühâ bireyleşerek/bütünleşerek kendine özgü, hayal ve romantik bir dünya tasarlar. Bu bilindış dünya onun fantezileri ve hlyalarında/düşlerinde açığa çıkar. Jung’a göre bilinç dşte evrensel ve sonsuz insana yaklaşır. Kendi “ben”ini silen özne, bu sonsuzlukla bütünleşir. (2022c, s. 418). Sühâ’nın bu özelliği Pervin’in gücünü dış gerçeklikten alan ve bilince dayalı bireyciliğinden bütünüyle farklı kabul edilebilir. Pervin’in düşünüş biçimi hazza dayalıdır ve bireysel ihtiyaçlarını meşrulaştırır. O, dışa dönük tipin karakteristik yapısını görünür kılar.

Dışa dönük tip, bütün uzamı kendi tasarladığı figürlerden oluşturur ve yeryüzünü kendi nesnelileriyle doldurur (Jung, 2020, s. 178). Hâlbuki bütün temel içgüdüler, duygu ve düşünceler kolektiftir (Jung, 2021a, s. 177). nkn bilinçdışının derin düzeyleri aktif içeriklere sahiptir.

Bunlar “kolektif bilinçdışı”nı temsil eden kadim imgelerdir ve kalıtsal düşünce kalıpları olarak sürekliliğini korur (Jung, 2021a, s. 160). Söz gelimi, bir sanat eserinin kaynağı bilinçdışı mitoloji alanında saklıdır. Bu alanın ilksel imgeleri (arketipler) insanlığın ortak mirasıdır dolayısıyla kolektif bilinçdışını temsil eder. İlksel imgeler sürekli tekrarlayarak sayısız tipik deneyime şekil verir (Jung, 2021b, s. 108-109). Şiirde de Sühâ “ruh”a yönelirken Pervin “madde”ye sığınır. Bu nedenle Pervin Batılı modern bireyle Sühâ ise Doğulu imgeyle özdeşleştirilebilir. Batılı düzen ilkesi ile Doğulu sezgisel ilke Sühâ ve Pervin figürlerinde açığa çıkar.

Ahmet Hamdi Tanpınar’a göre 1860’lı yıllarda Şinasi’yle başlayan değişime rağmen şiir, “tamamiyle” tasavvufidir (Tanpınar, 1997, s. 253). Çünkü Orta Çağ varoluşunun dayanak noktası, dışsal fenomenler değil, insanın içsel yaşantısıdır. İnsan doğayla daha ilgilidir ve Orta Çağ insanının en belirgin tarafı aşkınsal kimliğidir. Modern insan kendini bir “atom” gibi düzeni inşa eden zincirin halkalarından biri gibi hisseder. Tüm ilgilerin mutlak olarak sekülerleştirilmesi, modern insanı Orta Çağ insanından ayıran ölçüttür (Jung, 2022b, s. 85). Ayrıca Orta Çağ’da “an” kıymetlidir. Geçmiş bitmiş, gelecek belirsiz olduğu için “mutlak bir sükûn” önem arz eder. Bu anlayış Batılı ilerleme düşüncesiyle uyumsuz (Ülken, 2000, s. 11-12). Modern insan kendini bilinciyle özdeşleştirir ve dünyanın kendi bildiklerinden oluştuğuna inanır. Oysa bu, kısıtlı bir bilgidir. Mantıksallık ve doktrinleşme modern dönemin hastalığıdır. Modern insan mitsel yönüne değer vermediği için düşsel öyküler de yaratamaz (Jung, 2022c, s. 349-350).

Şiirde de Sühâ içine kapanırken farklı yasaları olan kurgusal bir dünyayı gözler önüne serer. Dış gerçekliğin dayattığı sınırların dışına çıkar. Pervin ise bütün düşünceleriyle ve hisleriyle bu dünyaya bağlıdır, kendini unutarak materyalist dünyanın cazibesine kapılır. Dış gerçeklikten ilham aldığı ve onun yasalarına uyduğu için kendi içinde tamamlanmış “Batılı” bir figür olarak görülebilir. Pervin, Sigmund Freud’un deyimleriyle, dış dünyayla nesnelere yardımıyla ilişki kurarak varlığını sürdürür (2022, s. 29).

Sühâ ise “tuhaf”lığıyla bildik sınırları aşar, onu yorumlamak ve anlamlandırmak daha güçtür. O, “Doğulu” bir figür olarak görülebilir ve bu figürün onun bilinçdışında harekete geçtiği söylenebilir. Bilindiği gibi 19. yüzyılda ülkelerin pazar edinme isteğiyle sömürgecilik artar, bireyci ve akılcı söylem sosyokültürel ortamdaki değişimler desteklenir ve bunun sonucunda da “Doğulu” bir imgenin açığa çıktığı söylenebilir. Jung’un vurguladığı gibi “Batılı insan tümüyle dışa dönük, Doğulu insansa tümüyle içe dönük izlenimi verir. İlki anlamı nesnelere yansıtarak onlarda anlam olduğunu varsayarken ikincisi anlamı içinde hisseder” (2022c, s. 367). Buna göre Sühâ’da bilincin ötesinde, büyük bir alanı işgal eden bir bilinç dışı bir süreç vardır ve bu alan hiç sezdirmeden onun yaşamına dâhil olur. Sühâ’nın hülyalı hâli, bilinç dışının onda daha canlı olmasıyla ilişkilendirilebilir. Jung’a göre bu, insanlığın ilksel durumudur. Onlar da hayatlarının büyük bir kısmını oturup düş kurmakla geçirirler. Bilinçdışı sürekli olarak rüya görür. Bu, bilincin bilinç dışının bir derinliğinde kayıp gitmesiyle ilişkilidir (2022a, s. 90). Oysa Pervin’de bilincin baskısı onu sadece dış gerçeklikle sınırlandırır. Dış gerçeklik ise kısıtlı ve sayıca az içerikten oluşur. O, dış gerçekliğin nesnelereyle ilgilidir. Dolayısıyla Sühâ’da “rüya”, Pervin’de ise “sarhoşluk” hâli belirgindir.

Rüya psişik deneyimlerin en özelidir, içe dönüklük rüya hâlidir ve kişi rüyada içine çekilir. Dolayısıyla “bireyleşme”nin bir imgesi olarak görülür. Buna karşılık sarhoşlukta birey kendinden kurtulur, nesnel dünyaya dalar (Jung, 2020, s. 472). Nesneyle ilişki birinci durumda aktif, ikinci durumda yeniden harekete geçerek güçlenir. İkinci durumda kolektif unsur önemle vurgulanırken biri eylem alanına, öteki acı çekme alanına kayar (Jung, 2021a, s. 162). Bu nedenle Pervin, dışa yönelerek libidonun “merkezkaç” hareketini, Sühâ ise libidonun merkezci hareketini temsil eder.

Merkezcil harekette “içe dönük”ü düşündükleri yönlendirirken merkezkaç harekette dışa dönük, düşünmenin değerini hesaplamadan kendini sadece somut gerçekliği algılamayla sınırlandırır. Bir durumun gizli olasılıkları üzerine kafa yormazlar. Böylece “düşünen tip” ve “duyum tip”i olmak üzere iki farklı psikik işlev ortaya çıkar (Jung, 2020, s. 482). Düşünen tip olarak Sühâ, duyum tipi olan Pervin, imgeye dayalı Doğulu görüş ile sabit ve akli bir sistemi/düzeni esas alan Batılı görüşü bir kez daha akla getirir. Dolayısıyla bu temel zıtlığın temel tartışmalardan biri olduğu söylenebilir. Alt başlıklarda bu karşıtlık, önceki çalışmalardan farklı olarak, Jungcu bağlamda ve onun ortaya attığı temel kavramlardan hareketle incelenmiştir. İncelemede; ben-kendilik, bireyleşme-bireycilik, birincil-ikincil işlev, düşünen tip, duyum tip, zıddına dönüşme, Doğulu-Batılı imge kavram ve kavram çiftlerinden yararlanılarak şiire özgün bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır.

Şiirde Tip Problemi

“Sühâ ve Pervin”, 1897 yılında yayımlanır. Şiir, Servet-i Fünun’un tipik özelliklerini yansıtmaları bakımından önemlidir. Tevfik Fikret’in “Gayya-yı Vücut”, “İnanmak İhtiyacı” şiirlerindeki melankoli, karamsarlık, hiçlik/boşluk fikri bu şiirde de belirgindir. Şiir, olay merkezli bir anlatımla kadın ve erkek kahraman üzerinden madde-mana, sezgi-akıl, düşünce-duygu gibi zıt kavramları irdeler.

Hâmid’in etkisiyle Tevfik Fikret, şiiri hem içerik hem de biçim olarak değiştirir ve şiire yenilik getirir. Şiir bir hikâye gibi kaleme alınır. Şiire konuşmayı sokan ve müstezad kalıbını bozan Fikret, türler arasındaki kesin sınırları yok eder (Şahin, 2007, s. 134-135). Tablo şiirde Fikret, kendi döneminin değerler çatışmasını aktarır, trajik karakterlerin bir panoramasını çizer. Öyküye “birbirinin ağuş-ı iştihakında” başlayan iki sevgili, konuştuğu farklı olduklarını anlar ve ayrılırlar (Korkmaz, 2006, s. 128).

“Sühâ ve Pervin”, Jungcu bağlamda çözümleme için de çok sayıda malzeme içerir. Şiir, tip probleminin sorunsallaştırılabileceği metinlerden biri kabul edilebilir. Sühâ ve Pervin’i birbirinden ayıran şey, dünyayı algılama biçimleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan tutum farklılıklarıdır. Jung’un ifadesiyle içe dönük, iç görünüm girdabına çekilip etrafındakilerin arasında kaybolurken dışa dönük toplumsal rolü içinde sıkışıp kalır. Kişisel bastırmalar ortadan kalktığı saf kişisel içerikler bilinç düzeyine çıkar (2021a, s. 169-171).

Sühâ bilinçdışıyla hareket ettiği için “ikincil işlev”e, Pervin ise bilincin doğasına yakın durduğu için “birincil işlev”e daha yakındır. Daha çok bilinçdışını içeren bir ruha sahip olduğu için Sühâ’nın “kendilik”inden söz edilebilirken Pervin’de “ben”in baskın konumu dikkat çekicidir. Ancak ikisi tek taraflı tutumları nedeniyle ideal bir varlık olmaktan uzaklaşır. Sühâ ve Pervin arasındaki bu ayrım, hayallerindeki mekân tasvirinden hareketle açıklanabilir. Sühâ filozofça bir tavırla Pervin’e şunları söyler:

SÜHÂ

[...]

Sizinle ben o mükedder¹, o solgun eşçârın²

Adım adım uzanan ra’şe³-i zilâlinde⁴

¹Kederli

²Ağaçlar

³Ürperme

⁴Gölgeler

Birer hayâlet-i pûşide⁵-çehre hâlinde
 Gezip dolaşmalıyız; nâgehân⁶ bu esnâda
 Güneş gurûb⁷ ederek tâ uzakta, tenhâda
 Sükûn içinde verirkebir ısfırâr-ı memât
 Yavaş yavaş azalan tâb-ı tal'atiyla kamer
 [...] (Fikret, 2015, s. 11).

Pervin ise onu hissiz, soğuk ve çocuksu bulur. Jung'a göre çocukluğa dönüş kişiliğin tatmin edilmemiş istek ve gereksinimlerini içeren parçalardan oluşur. Ancak bu parçalar toplumsal kişiliğe uyma uğruna karalanmışlardır (2022c, s. 287). Yukarıdaki dizelerde görüldüğü gibi Sühâ bir çocuk gibi düşler kurar. Sühâ, Jungcu bağlamda, doğasına sadık kalarak iç dünyasıyla bütünleşir. Görünmez parçasını arar. Onun bu çocuksu düşleri üzerine Pervin "Sühâ'yı bırakarak yoldan geçenlerle iştiğâl eder; bakanlara güler; birçokları karşısında dolaşmağa başlarlar; Pervin onlarla eğlenir" (Fikret, 2015, s. 11).

Pervin'in iyimserliği ile Sühâ'nın kötümserliği Jungcu bağlamda şöyle izah edilir: "Birinin iyimserliği onu kibirli yaparken diğersinin kötümserliği onu aşırı kaygılı ve umutsuz hâle getirir. Biri aşırı ölçüde genişlemiş, öteki aşırı ölçüde daralmıştır" (2021a, s. 164). Sühâ'nın "kendilik"ine karşılık Pervin kolektif psikolojiden farklılaştığı için "daralan", "bireyci" bir tiptir. Çünkü bireyleşme, farklılaşma sürecidir ve amacı bireysel kişiliğin gelişmesidir, kolektif standartlara indirgenip engellendiğinde bireyin yaşamsal faaliyetine zarar verir (Jung, 2020, s. 395). Yukarıdaki dizelerde görüldüğü gibi Sühâ'nın iç dünyası onu gerçeklikten koparır, Sühâ dış dünyayla ilişkisinde edilgen ve karamsardır. Onun "donuk", "hülyalı" hâli bilinç dışını, başka bir ifadeyle, ruhunu görünür kılar ve bu ruhta "kendilik" baskın konumdadır. Pervin ise onun "şâirâne hulyâ"larına bir anlam veremez, onun bütün algısı nesnel dünyaya yönelir ve bu dünyadan keyif alır. "Bu ma'îşet fenâ mı?...?" diyerek bilincin ve gerçekliğin doğasına yakın durur, dolayısıyla kendi "ben"ini vurgular. Bireyci bu tip, ruha kayıtsızken dış gerçekliğe duyarlıdır: "*Ooof, neydi kaç gündür / güneş görünmedi hiç*" (Fikret, 2015, s. 7); "*İçim tabi'atı gördükçe böyle kiskanıyor.*" (Fikret, 2015, s. 8).

Bu karşıtlık Jung'a göre "aslında bir ve aynı bireyin içe dönük ve dışa dönük gelişim çizgileri arasındaki mücadele [de]dir" (2020, s. 169). Ne var ki Fikret, iki figür arasındaki farkı bir mücadele ya da gelişim çizgisi içinde aktarmaz, bunun yerine ikisini birbirinden tamamen bağımsızlaştırarak net ve kesin bir ayrımla ifade eder. Sühâ şiirin sonuna kadar içe dönüktür, Pervin de kamusal alandan beslendiği için dışa dönüktür. İlki iç dünyasına gömülür, diğeri nesnel dünyasına sığınır. Şiirin başında bu fark hayal-hakikat çatışması olarak verilir. Sühâ tabiata esir ve ağlamaklı gözlerle gökyüzüne dalar, dev gibi bir darbenin onları alıp götürmesini ister. Pervin ise hazlara eğimli cazibesıyla/vücuduyla dikkat çeker. O, alaycı bakışlarla Sühâ'nın solgun yüzüne bakarak onu "şâirâne" bulur. Çünkü yaşamın kendisi yeterince güzeldir. Sühâ ve Pervin arasındaki bu fark şöyle örneklendirilebilir:

SÜHÂ

"Müstağrak⁸, esiri bir tabi'at... Açık sarı,uzun, târümâr⁹ saçlarının dağılıp örttüğü beyaz alnında dâimî

⁵ Örtülü

⁶ Ansızın

⁷ Gün batımı

⁸ Dalgın, batmış

⁹ Dağınık

bir çin¹⁰-i infi'âl¹¹ ile ağlar gibi bakan mâî¹² gözlerini dalların arasından karlı bir şâhika¹³ gibi görünen bulut parçasına dikmiş... Devam ile" (Fikret, 2015, s. 5-6).

Anlaşıldığı gibi Sühâ'da baskın konumda olan "ruh"udur, ruhuyla ilişkisi nedeniyle Sühâ, metafizik/mistik bir figürdür. Bu mistik hâl Doğulu düşünüşle ilişkilendirilebilir. Fritz Meier'a göre bu kültürde dünya insana yabancı bir yerdir, insan buraya "atılmış" ve "kefare"t" ödemekle yükümlüdür. Bu nedenle zamansal olana yönelmesine rağmen kültür, bu dünyanın dışına kaçma fikrini de korur. Din-dünya karşıtlığı fikri sık sık tekrar edilir (2021, s. 225-226). Doğulu algıda ruhsal, tanrısal, doğa-üstü, ideal ve mistik olan başka bir deyişle "içe dönük" olan şey "gerçek"tir. Somut gerçekliğin askıya alınması ve durgunluk ilkesine bağlılık akla dayalı Batı toplumu ile temelleri din tarafından belirlenmiş Doğu toplumunu birbirinden ayırır (Meier, 2021, s. 230-235). Söz gelimi, Sühâ'nın nesnesinin dış gerçeklikte bir karşılığı yoktur. Hâlbuki Pervin'in temel nesnesi "bu ma'îşet" yani dış gerçekliktir. Jung'a göre Batılı akılcı çağ bir insan için dayanılmaz bir esarettir ve akli tek başına denge unsuru kabul etmek insanlığı hataya sürükler. Psişik denge için ruhsal işlev farklılaştırılmalıdır. İnsanı kendisine ortada bir yer bulmaya zorlayacak gerçek durumun zıddına ihtiyaç vardır. Geçiciliğin gücünün karşısına sonsuzluğun sevincini ya da tensel ihtirasın karşısına ruhsallığı koymak gerekir (2020, s. 227). Ne var ki şiirde denge unsurunun kaybolduğu tespit edilebilir. Daha önce de belirtildiği gibi Sühâ ve Pervin karşıtlığında ortada bir yer ya da bir ara konum yoktur, psişik denge tek taraflıdır. Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi Sühâ'nın ruhsal vecd hâli ile Pervin'in maddeden gücünü alan ihtirasları sürekli çatışır. Dolayısıyla Sühâ, Pervin'den bütünüyle farklıdır, Sühâ dış nesneyle ilişkisini askıya aldığı için "ben" fikrinden uzaklaşır. Pervin, dış gerçekliğe sığınarak onun taleplerini yerine getirmiş olur, nesneyle ilişkisi kendi "ben"ini yeniden inşa etmesini sağlar. Sühâ kamusal alanla uzlaşamaz, bu alandan silinirken Pervin büyük bir kayıtsızlıkla bu uyumu arzular:

SÜHÂ

Hoş; yalnız

Bütün bu toprağa mensûb¹⁴ olanların hâli!

Ben isterim ki garâmım¹⁵ açınca şehbâli¹⁶

Nihâyet olmasın artık fezâ¹⁷-yınüzhetime¹⁸ (Fikret, 2015, s. 14).

Yukarıdaki ifadelerde, Sühâ'nın "ben"i "bu toprağa mensûb olanların hâli"ni onaylamaz ve "şu 'âlemi" gülünç bulur. Bu nedenle o, dış gerçeklikte bir personayla özdeşleşemez. O personadan farklılaşmıştır ve bu sayede bilinç dışıyla ilişkisi Pervin'e kıyasla daha belirgindir. O, gerçekliği hayale feda eder, bedeninden ayrılıp sonsuzluğa kavuşur (Fikret, 2015, s. 12). Jung'un vurguladığı gibi personadan farklılaşma durumunda "bireyliğini artık sürdüremez ve yaşamı çıkmaza girer. Dahası, neredeyse mutlak bağımlılık ilişkisine girdiği gerçek nesneye "ruh"u kaçınılmaz şekilde yansır. Ruhun öznenin üzerinde içten içe güçsüz düşüren dolaysız bir etkisi vardır." (2020, s.434). Şöyle ki şiirde Sühâ, hayali olanı arzular: "*Uzakta birbirimizden, uzakta*

¹⁰ Kıvrım

¹¹ Kızma, üzülmeye, dargınlık

¹² Mavi

¹³ Tepe, doruk

¹⁴ Ait

¹⁵ Keder

¹⁶ Kanat

¹⁷ Uzay, boşluk

¹⁸ Gezip, dolaşma

her şeyden / Uzakta benliğimizden de... Âh, rûhun ben / Bu inceliklerinin karşısında gasyolurum¹⁹" (Fikret, 2015, s. 12). Pervin'in ise dış gerçeklikle uyumu dikkate alındığında personadan farklılaşmadığı/ayrılmadığı gözlemlenebilir. O, "mütegâfil" güneşe yönelir, dışarıyla/dış dünyayla ilişki kurar, birkaç yabancıya katılır. Sühâ'nın hülyalı hâli karşısında da alaycı bir tavır takınır:

PERVİN

"Erkek kadın, şevk-engîz²⁰ terennümleriyle²¹ yaklaşan birkaç yabancıya meclüb²² u muhteris²³ gülümser; sonra Sühâ'ya dönerek, dâimâbârid²⁴ ve mütehekkim²⁵:"

Evet, şâirânehulyânız;

Fakat ne çâre ki ben şimdi şi're²⁶muğberim²⁷... (Fikret, s. 13).

Yabancıların "Güzel çocuk, bize gelmez misin?" teklifi üzerine de "câmid²⁸ bir kütle-i tahayyür²⁹ hâlinde bakakalan Sühâ'yı bigâne³⁰ bir nazarı altında ezerek" terk eder (Fikret, 2015, s. 14). Sühâ'da bilinçaltının istekleri, Pervin'de bilincin ısrarı iki farklı bakış açısını dolayısıyla gerçekliği açığa çıkarır.

Dış dünyaya bütünüyle teslim olan insanla ruha teslim olan insan için saf bir gerçeklikten söz edilemez. Dış gerçeklikte kararlı biri zihnin kayıtları olan mitolojik imgelerden kaçamaz ya da sadece iç gerçekliğe döndüğünde gerçek hayat denen nesnel alanın baskısından kurtulamaz (Jung, 2020, s. 171-172). Ne var ki şiirde iki figür için böyle bir karşıtlıktan söz edilemez. Sühâ'nın kendi "ben"i için seçtiği yol içe dönüktür. O; solgun, karanlık, uzak, تنها ve yalnız bir dünya tasarlar. Sühâ kamusal alanla ilişkisinde kötümserdir, nesneyle bağlantısını kaybeder:

SÜHÂ

Sizinle ben o mükedder³¹, o solgun eşçârın³²

Adım adım uzanan ra'ş³³-i zılâlinde³⁴

Birer hayâlet-i pûşîde³⁵-çehre hâlinde

Gezip dolaşmalıyız; nâgehân³⁶ bu esnâda

¹⁹ Kendinden geçmek

²⁰ Neşe, sevinç veren

²¹ Şarkı söyleme

²² Tutkun

²³ İstekli

²⁴ Soğuk

²⁵ Zorba

²⁶ Şiir

²⁷ Kuskünüm

²⁸ Donmuş

²⁹ Hayretle

³⁰ İlgisiz

³¹ Kederli

³² Ağaçlar

³³ Titrek

³⁴ Gölgeler

³⁵ Örtülü

³⁶ Ansızın

Güneş gurûb³⁷ ederek tâ uzakta, tenhâda
 Sükûn içinde verirken bir ısfırâr³⁸-ı memât³⁹,
 Yavaş yavaş azalan tâb⁴⁰-ı tal'atıyla⁴¹ kamer⁴² (Fikret, 2015, s. 10)

Pervin ise sadece dış dünyaya odaklanır, onun bu “sırlarla örölü yalnız dünyası”na anlam veremez. “İpek örtüsünün saçaklarıyla meşgul parmaklarını çıtlatarak”:

O ayrılış da niçin sanki... Cebr eden var mı?

“Bir dalın üzerinde bir çift kumru gösterir.”

Bakın şu kuşlara ayrılmak istiyorlar mı?

Bütün cihan kavuşurken...

“Bundan sonra Pervîn hep Sühâ’yı bırakarak yoldan geçenlerle iştigâl⁴³ eder; bakanlara güler, [...] Pervîn onlarla eğlenir” (Fikret, 2015 s. 11).

Göröldüğü gibi Pervin, dış dünyayla ilişkisinde itaatkârdır, kendisinden bekleneni, diğerlerinin arzusunu yerine getirmekle yükümlüdür. “Diğerleri” yerine kendi ruhundan güç alan Sühâ, acı çeker ve ruhun derinliklerine sığınır. Jung, içe dönük figürü karanlıkta çürüyen insanlığa ışığı ve ateşini getiren Prometheus’la dışa dönük figürü Epimethus’la özdeşleştirir. Ona göre Prometheus da kendisini insanlığa bağlayan her bağı kopararak kendi derinliğine gömölür ve çevresindeki tek şey, tek nesne kendisidir. Buna karşılık Epimethus dışa dönük eylem insanını, dış nesnelere büyölenen, sürekli tükenen ve bunlara ruhsuzca karşılık veren mitolojik bir figürü karşılar (2020, s. 179-186).

Şiirde bu mitolojik dokunun izleri sürölebilir ve bu figürlerin kolektif bilinçdışının yansımaları olduğu söylenebilir. Buna göre Sühâ, Prometheus gibi insanlıkla ve nesnel dünyayla bağıını koparıp ruhunun derinliğine gömölür. Bu nedenle de Sühâ, sürekli olarak melankoliktir: “Menâzırım⁴⁴da hazîn bir hayâl araştıırım / Denir ki hüzn ile ruhumda bir karâbet⁴⁵ var” (Fikret, 2015, s. 9); “Hayatı bence te’essürdür⁴⁶ eyleyen isbât” (Fikret, 2015, s. 10). Dışa dönük bir figür olan Pervin, Epimethus gibi dış nesnelere büyölenir ve onun ruhu nesnelere siner: “Bakın, şu pembe bulutlarda bir edâ⁴⁷-yıvisâl⁴⁸ / Sıcak deniz gibi etrafımızda çalkalanıyor / İçim tabî’atı gördükçe böyle kiskanıyor...” (Fikret, 2015, s. 8).

Jung’a göre bu kadar sert bölünme hem toplumun hem bireyin önünde engeldir. Uygun olan zıt uçlardan giderek uzaklaşmak ve orta konumda zıtlar arasında aracılık sağlamak, bu yolla bölünmeye son vermektir. Kendini karşıtlıkların etkisinden uzaklaştırmak özgürlüğe ulaşmaktır. Çünkü zıtlıklardan kurtulma kurtuluşa götürür (2020, s. 195). Şiirde ise zıtlıklardan arınmak yerine bunların meşrulaştırıldığı, ihtiraslı olanla olmayan arasında net ayrımın sergilendiği fark edilir. Dolayısıyla zıddına dönöşmek (enantiodromia) yerine iki ayrı zıt figür

³⁷ Günbatımı

³⁸ Sararma

³⁹ Ölüm

⁴⁰ Parlaklık

⁴¹ Yüz

⁴² Ay

⁴³ Meşgul etmek

⁴⁴ Manzaralar

⁴⁵ Yakınlık, akrabalık

⁴⁶ Hüzün

⁴⁷ Tavır

⁴⁸ Kavuşma

olarak biri yönlendirilmiş akla dayalı “bilinçli” düşünceyi, diğeri bilinç dışına yönelerek sezgiyi (bilinç dışı algıyı) açığa çıkarır. Şöyle ki Sühâ, “müstağrak”⁴⁹, “hissiz”, “çocuk”, “müteenni”⁵⁰, “melûl”⁵¹ ve “camid”⁵² bir figürken Pervin “aceleci”, “muhteris”, “dış dünyaya iştiğâl”⁵³ eden”, “alaycı” bir figürdür ve “meyyâl”⁵⁴-i huzûz”⁵⁵ bir vücûd”a sahiptir. Sühâ; düşünce, sezgi ve bilinç dışıyla hareket ederken Pervin; duyum, his ve bilinciyle hareket eder. Bu nedenle Sühâ’nın iç dünyası ya da iç tutumu (animası) Pervin’in iç tutumundan (animusundan) farklıdır. Genel kanının aksine Sühâ, erkeklerden beklenen akli ve nesnel tutum gibi belirleyici özellikler taşımaz. Benzer şekilde Pervin sadece hisleriyle hareket etmez.

Jung’a göre erkeğin iç dünyasında his/duygu, kadının iç dünyasında akıl daha baskın konumdadır. Bunun sonucunda kadın her zaman rahatlık ve umut bulabilirken erkek umutsuzluğa daha eğilimlidir. Erkek her durumda erkeksi olmamakta ve bazı kadını özellikler de taşımaktadır (Jung, 2020, s. 432-433). Sühâ ve Pervin’de bu karşıtlık değişmeyen bir karakter sergiler, onların bu tipik davranışları şöyle örneklendirilebilir:

SÜHÂ

Evet, hakîkatı⁵⁶hulyâya⁵⁷ hep fedâ ederim,

Zaman olur ki vücudumdan ayrılır, giderim...

Bu hastalık beni bir tıfl⁵⁸ iken tutup ezdi,

[...]

Ve ağlarız... bu coşan girye⁵⁹-i huzûr-âver⁶⁰;

Benim için işte budur aşka en güzel timsâl⁶¹ (Fikret, 2015, s. 12-13).

Pervin, onun dünyadan uzak, hisli hâli karşısında “soğuk”tur ve onu “pek şâirâne” bulur, hissiz ve alaycı bir tavır sergiler. Yapayalnız yürüdükten sonra habersizce ayrılma fikrine anlam veremez:

O ayrılış da niçin sanki... Cebr⁶² eden var mı?

Bakın şu kuşlar ayrılmak istiyorlar mı?

Bütün cihan kavuşurken... (Fikret, 2015, s. 11).

Bunun yanı sıra Pervin için Sühâ bu hayattan kopuk/uzak tutumuyla bir “çocuk”tur. Jung’a göre animus ısrarla zayıf bir noktanın üzerinde durmak ve o noktayı öne çıkarmak şeklinde kendini gösterebilir (2021a, s. 235). Pervin de onu eleştirir, çocuksuluğunu ve şairaneliğini vurgular: “Çocuksunuz gerçek!...” (Fikret, 2015, s. 8) dedikten sonra nesnel

⁴⁹ Dalgın

⁵⁰ Ağır kanlı

⁵¹ Üzgün, kederli

⁵² Donmuş

⁵³ Meşgul etmek

⁵⁴ Eğimli

⁵⁵ Hazlar

⁵⁶ Gerçeklik

⁵⁷ Hayal

⁵⁸ Küçük

⁵⁹ Gözyaşı

⁶⁰ Huzur veren

⁶¹ Örnek

⁶² Zorlama

dünyaya yönelir ve onu uyarır: “Yeter çocukluğa rağbet!” diyor; hevâ⁶³-yıvisâl⁶⁴ / Sıcak deniz gibi etrafımızda çalkalanıyor / İçim tabî’atı gördükçe böyle kıskanıyor... / Niçin sevişmiyoruz?” (Fikret, 2015, s. 8). Anlaşıldığı gibi onların iç tutumuyla dış tutumu arasında bir çatışmadan söz edilemez. Bu, anima-animus dolayısıyla iç tutum farklılığıyla açıklanabilir. Sühâ’nın animası, bilinç dışında arkaik ve çocuksu özellikleri harekete geçiren enerjiyle doludur. Pervin ise animusun baskın konumundan dolayı kolektif kadın imgesinden uzaktır, bireyselliği ön planda olan ifade tarzıyla kolektif ve bilinç dışı olandan uzaklaşarak akılcı bir tutum takınır.

Bu akılcı tutum, farklılığı kabul etmeyerek/görmezden gelerek genel fakat daha temel bir ilkeye bağlanacaktır (Jung, 2021b, s. 91). Buna karşılık Sühâ’da ayrıcalıklı konumdaki “ruh” libidoyu baskılar. Pervin’de aynı dürtüler bilinç dışına gömülmediği için serbest kalır. Dolayısıyla şiirde tutum farklılıklarından kaynaklanan ve yer değiştiren kadın-erkek imgeleri çarpıcıdır. İç dünyada hissedilen, duyarlı olan Sühâ; akıl yürüten, rahat davranan ve umut taşıyan Pervin’dir. Freud’a göre modern bireyin gelişim çizgisinde temel vurgu “bencillik”, “haz” ya da “mutluluk” itkisi üzerinedir (2018, s. 344).

Sühâ’nın libidosu nesneden kopup kendi “ben”ine akarken bilinç dışındaki animasını harekete geçirir. Pervin ise nesnelere ayrıcalık tanıyarak animusunu açığa çıkarır. Pervin’in “Niçin sevişmiyoruz?” sorusuna şöyle karşılık verir:

SÜHÂ

[...]

Fakat niçin bu şikâyet, bu gizli gizli sitem?

Sevişmemek... Bana îzah⁶⁵ edin şu nükteyi⁶⁶ siz;

Sevişmemek... Müteneffir⁶⁷ mi yani?

PERVİN

Yok, hissiz;

Biraz harâreti⁶⁸ eksik bahâr-ı aşkımızın.

Bizim muhabbetimiz bir çocuk ki hep dalgın;

Değil mi?

“Gözlerini kırparak, bütün kadınlığıyla.”

Hep müteenni⁶⁹... Biraz ‘acûl⁷⁰ olsa! (Fikret, 2015, s. 9).

Sühâ kolektif bilinç dışıyla birleşerek bireycilikten kaçınır. O, “tabiata esir”dir (Fikret, s. 5) ya da “bu toprağa ait olanların hâli” yerine “semâvî⁷¹ bir muhabbet”i arzular. Jung’un vurguladığı gibi “Kendi dışımızda hiçbir yerde olumlu anlamıyla hiçbir mutluluk yoktur, çünkü olumlu anlamıyla mutluluk öznel bir hâldir ve bu hâlin nedenleri de neden-etki şeklindeki nesnel zincirin tümüyle dışında yer alır” (2022b, s. 87). Aşağıdaki dizelerde de görüleceği gibi

⁶³ İstek, arzu

⁶⁴ Kavuşma

⁶⁵ Açıklamak

⁶⁶ İnce anlamlı söz

⁶⁷ Tiksindirici

⁶⁸ Sıcaklık, ateş

⁶⁹ Ağır kanlı

⁷⁰ Aceleci

⁷¹ Göğe ait, ilâhi

Sühâ tüm duyarlılığıyla ruhanî bir dünya kurgular. Pervin’e hislerinde bu tavır belirgindir:

SÜHÂ

“Bir âsumân⁷²-ı müzehheb⁷³, bir âsumân-ı huzûz⁷⁴.

Vücûdunuzdan uçan nûr⁷⁵ içinde ben mahfûz⁷⁶,

Bütün şu ‘âleme gülmek... Şeb⁷⁷-i ta’ayyüşde⁷⁸,

Şeb-i siyâh-ı ta’ayyüşdemuztarib⁷⁹... (Fikret, 2015, s. 6)

Onun bu isteğine karşılık Pervin, ısrarla yeryüzüne başka bir ifadeyle “bilince” dönmeyi, ilgisini sekülerleştirmeyi ister. Jung’un belirttiği gibi bilinç sınırlıdır, dardır ve aynı anda çok sayıda şeyle meşgul olamaz. Bilinç ne kadar odaklanırsa nesnelerin sayısı o kadar düşer. Bunun sonucunda bilinç donuklaşacak, temsilleri de düz ve yavan hâle gelecektir (2022a, s. 90). Pervin aşkınsal dünyadan maddi dünyaya kayar. Onun dış dünyayla ilişkisi çok sınırlıdır ve birçok fikri dışarıda bırakır. Aşkın içinde kaybolma hâlini, Sühâ’nın bilinç dışından kaynaklanan derinliğini onaylamaz. Âleme gülmek yerine âlem içinde yaşamayı seçer, Pervin yeryüzüne aittir:

PERVİN

“Mütegâfil”⁸⁰

---Müjde!

Bulutlar ayrılıyor... Ooof, neydi kaç gündür

Güneş görünmedi hiç. (Fikret, 2015, s. 6-7).

“Bütün şu ‘âleme gül[en]” ve yeryüzüne ait anlamı kaybeden Sühâ’ya karşılık onu anlamlandıran Pervin hayal ve hakikat çatışması dışında anlam ya da anlamsızlık arasındaki ayrımı da gözler önüne serer. Pervin, durağan, şairane dünyasının anlamsızlığına dayanamaz. Jung’a göre Batılı insan yeryüzünü anlamlandırır ve bu anlamı tamamlamaya koyulur. Doğulu algıda anlam bütünüyle özneye, onun iç dünyasına kayar. İçe yönelişle özne kendini gerçekleştirir (2022c, s. 367). Şiirde anlamsız, karamsar ve aşkın Doğulu dünya ile anlamlı, iyimser ve materyalist Batılı dünya algısı karşı karşıya gelir. İkisi arasında bu farklılıktan dolayı bir gerginlik oluşur ve onlar bütünlük kuramayıp ayrılırlar. Sühâ yabancılaşma sonucunda iç dünyasına yönelmeyi, Pervin ise ondan uzaklaşmayı seçer.

Sonuç

Bu çalışmada Tevfik Fikret’in 1897’de kaleme aldığı “Sühâ ve Pervin” şiiri, Carl Gustav Jung’un bireysel mizaçları dikkate alarak sorunsallaştırdığı ve iki temel sınıflandırmada ele aldığı “tip ayrımı”ndan yola çıkılarak çözümlenmiştir.

Buna göre Sühâ ve Pervin’i birbirinden ayıran şey, dünyayı algılama biçimleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan tutum farklılıklarıdır. İçsel dünyasına yönelen Sühâ içe dönüşü, dış

⁷² Gökyüzü

⁷³ Yıldızlı, altın işlemeli

⁷⁴ Hazlar

⁷⁵ Aydınlık

⁷⁶ Saklı

⁷⁷ Gece

⁷⁸ Geçinme

⁷⁹ Acılı, ıstırap çeken

⁸⁰ Kayıtsız

dünyayla ilişkisine öncelik veren Pervin dışa dönüğü temsil eder. İlki, iç dünyasına çekilip etrafındakilerin arasında kaybolurken ikincisi toplumsal rolü içinde sıkışıp kalır. Sühâ bilinç dışının doğasıyla hareket ettiği için “ikincil işlev”e, Pervin ise bilincin doğasına yakın durduğu için “birincil işlev”e daha yakındır. Daha çok bilinçdışı içerir bir ruha sahip olduğu için Sühâ’nın “kendilik”inden söz edilebilirken Pervin’de “ben”in baskın konumu dikkat çeker. Ancak Pervin ve Sühâ tek taraflı tutumları nedeniyle ideal bir varlık olmaktan uzaklaşır. Fikret, iki figür arasındaki farkı bir mücadele ya da gelişim çizgisi içinde aktarmaz, bunun yerine ikisini birbirinden tamamen bağımsızlaştırarak net ve kesin bir ayrımla ifade eder.

Sühâ ve Pervin karşıtlığında “orta” bir yer ya da bir ara konum yoktur, psişik denge tek taraflıdır. Şiirde, Sühâ’ın ruhsal vecd hâli ile Pervin’in maddeden gücünü alan ihtirasları sürekli çatışır. Pervin, dış gerçekliğe sığınarak onun taleplerini yerine getirmiş olur. Onun nesneyle, ilişkisi kendi “ben”ini yeniden inşa etmesini sağlar. O, bundan sonra bütünlüklü yapısını korumak için yeni nesnelere edinir. Sühâ kamusal alanla uzlaşmaz, bu alandan silinirken Pervin büyük bir kayıtsızlıkla bu uyumu arzular. “Bu ma’îşet fenâ mı?...” diyerek bilincin ve gerçekliğin doğasına yakın durduğunu somutlar. Sühâ’nın iç dünyası onu gerçeklikten koparır, Sühâ dış dünyayla ilişkisinde edilgen ve karamsardır. Onun “donuk” ve “hülyalı” hâli, bilinç dışını ya da ruhunu görünür kılar.

Zıddına dönüşmek (enantiodromia) yerine iki zıt figür olarak biri yönlendirilmiş akla dayalı “bilinçli” düşünceyi, diğeri bilinç dışına yönelerek sezgiyi (bilinç dışı algıyı) açığa çıkarır. Sühâ, “müstağrak”, “hissiz”, “çocuk”, “müteennî”, “melûl” ve “camid” bir figürken Pervin “aceleci”, “muhteris”, “dış dünyaya iştigâl eden”, “alaycı” bir figürdür ve “meyyâl-i huzûz bir vücûd”a sahiptir. Dolayısıyla Sühâ; düşünce, sezgi ve bilinçdışıyla hareket ederken Pervin; duyum, his ve bilinciyle hareket eder. Bu nedenle Sühâ’nın iç dünyası ya da iç tutumu (animası) Pervin’in iç tutumundan (animusundan) farklıdır. Genel kanının aksine Sühâ, erkeklerden beklenen akli ve nesnel tutum gibi belirleyici özellikler taşımaz. Benzer şekilde Pervin sadece hisleriyle hareket etmez.

Bunun yan sıra Pervin Batılı modern bireyi, Sühâ Doğulu insanı temsil eder. Sühâ bu nedenle kolektif bilinçdışıyla birleşerek bireysellikten kaçınır. O, “tabiata esir”dir ya da “bu toprağa ait olanların hâli” yerine “semâvî” bir muhabbeti arzular. Pervin, ısrarla yeryüzüne başka bir ifadeyle “bilince” dönmeyi, ilgisini sekülerleştirmeyi ister. Aşkın içinde kaybolma hâlini, Sühâ’nın bilinç dışından kaynaklanan derinliğini onaylamaz. Âleme gülmek yerine âlem içinde yaşamayı seçer. Pervin yeryüzüne/dünyaya, Sühâ gökyüzüne/ruhsal alana aittir.

Kaynaklar

- Balık, M. (2015). “Sühâ ve Pervin”de narsist kimliğin görünümleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi Tevfik Fikret Özel Sayısı*, 3(11), 160-175.
- Fikret, T. (2015). *Rübâb-ı Şikeste: Târîh-i Kadîm-Rübâb’ın Cevâbı*. Uçman, A. (Haz.). İstanbul: Çağrı yayınları.
- Freud, S. (2018). *Uygarlık din ve toplum*. (Budak, S. Çev.). İstanbul: Öteki Yayınları.
- Freud, S. (2022). *Bilinç dışı*. (Çaliner, E. Çev.). İstanbul: Olimpos Yayınları.
- Jung, C. G. (2016). *Analitik psikoloji sözlüğü*. (Nirven, N. Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Jung, C. G. (2020). *Psikolojide tipler*. (Nirven, N. Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Jung, C. G. (2021a). *Analitik psikoloji üzerine iki deneme*. (Yılmaz, İ.H. Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Jung, C. G. (2021b). *Ruh: insan, sanat, edebiyat*. (Yılmaz, İ.H. Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Jung, C. G. (2022a). *Bilinç ve bilinçdışı*. (Beyaz, A.ve Şeref, C.Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

-
- Jung, C. G. (2022b). *Psikoloji ve felsefe: Zofingia dersleri*. (Yalçınkaya, M. Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Jung, C. G. (2022c). *Anılar, düşler, düşünceler*. (Kantemir, İ. Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Korkmaz, R. (2006). Servet-i Fünun edebiyatı. Korkmaz, R. (Ed.). *Yeni Türk edebiyatı el kitabı* (3. Baskı, s.121-168). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Meier, F. (2021). Sûfilik ve İslâm kültürünün sona erışı. Arslan, A. (Ed.). *İslam felsefesi üzerine* (4. Baskı, s. 217-245). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Okay, M. O. (2020). “Sühâ ve Pervin”: Edebiyat-ı Cedide’nin alegorik aşıkları, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi M. Orhan Okay Özel Sayısı*, 6 (1), 172-176.
- Şahin, S. (2007). Yeni Türk şiirinin bir kurucu ögesi olarak “Sühâ ve Pervin”. Özkan, K. (Ed.). *Bir muhalif kimlik: Teyfik Fikret* (s. 131-145). İstanbul: Yayşacak Matbaacılık.
- Tanpınar, A. H. (1997). *19 uncu asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Ülken, H. Z. (2000). *İslâm düşüncesi*. İstanbul: Ülken Yayınları.
-